

ПИТАННЯ ГЛОТОДИДАКТИКИ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ

УДК [811.111+811.124]’233’243:378:34

ПЛОТНИЦЬКА Світлана Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Одеса, Україна;
e-mail: s-plotnitskaya@mail.ru; тел.: +38 (048) 7613957

ВІТ Надія Петрівна,

кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Одеса, Україна;
e-mail: rgf@onu.edu.ua; тел.: +38(0482)630703

ЄРЕМЕНОК Оксана Ігорівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Одеса, Україна;
e-mail: s-plotnitskaya@mail.ru; тел.: +38 (048) 7613957

АНУФРІЄВА Наталія Михайлівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Одеса, Україна;
e-mail: rgf@onu.edu.ua; тел.: +38(0482)630703

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ВЗАЄМОПРОНИКНЕННЯ МОВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. Концепти ідеальні і кодуються у свідомості одиницями універсального предметного коду. Особливі ускладнення та інтерес викликає зіставлення вербальних концептів рідної та іноземної мов. Студент як мовна особистість долучається до певної національної культури через засвоєння основних національно-детермінованих культурних концептів і символів іншої культури. Для студентів-юристів, які вивчають римське право й англійську мову, важливо зрозуміти: між латинським та англійським вокабуляром, що має відношення до юриспруденції, є багато спільного. Мовна спільність лексики і граматики латинської та англійської мов є взаємопроникною та повинна сприяти засвоєнню лексики цієї пари мов.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, мовна особистість, концепт, взаємопроникнення мов, англійська мова, латинська мова, картина світу.

Осягнення національної картини світу, особливостей ментально-лінгвального комплексу представників іншої культурної спільноти, залучення студента до певної національної культури відбувається через засвоєння основних національно-детермінованих культурних концептів і символів іншої культури. Основними об'єктами когнітивного мислення людини, яка навчається, є репрезентації, що мають у даному мовному колективі статус національно-культурного еталону певної ситуації спілкування. Спілкування виявляється можливим тільки за наявності у свідомості кожного мовця фреймів, сценаріїв і моделей ситуацій, тобто когнітивних структур культури країни досліджуваної мови.

Готовність сприймати чуже не є природною властивістю людини. Взаєморозуміння, засноване на визнанні чужих цінностей і повазі до них, може і повинно бути метою виховання. Психологічний аспект взаєморозуміння передбачає співробітництво за умови того, що: а) предмет спілкування стає особистісно значущим для комунікантів (особистісний контакт); б) проявляються відносини емпатії (емоційний контакт); в) обидва комуніканти знімають смислові бар'єри (смисловий контакт). Необхідна головна передумова взаєморозуміння — привласнення знань про культуру комунікантів. Засвоєна культура розуміється як невидима частина айсберга; комунікантів об'єднує не те, що вони говорять, а те, що замовчують, хоча і знають: це їхня пресупозиція. Без цього не буде прийняття чужої ментальності та національного характеру. Ментальність може ускладнювати міжкультурне спілкування, бо «шум» у комунікації зв'язків може перешкодити встановленню прямих і зворотних зв'язків, розчленувати комунікативний ланцюг:

відправник інформації — інформація — одержувач інформації. З ментальністю пов'язана ідея «мовної картини світу». У людини існує «мережа уявлень» — скелет картини світу. Перетин різних «мереж» дає ментальність. Картина світу складається з концептів і зв'язків між ними, тому її називають концептуальною картиною світу.

Концепти ідеальні та кодуються у свідомості одиницями універсального предметного коду, в основі яких лежать індивідуальні чуттєві образи, що формуються на базі особистого чуттєвого досвіду людини. Концептуальні ознаки виявляються через семантику мови. Концепти репрезентуються словами, проте слово своїм значенням представляє лише частину концепту, звідси необхідність синонімії слова, потреба в текстах, які сукупно розкривають зміст концепту. Концептосфера національної мови тим багатша, чим багатша вся культура нації. Особливі ускладнення й інтерес викликає зіставлення вербальних концептів рідної та іноземної мов, які посідають головне місце в етнічній картині світу.

База знань мовця дає можливість бути економним, у разі її переважного збігу зі знаннями слухача. Для успішності комунікації має значення схожість менталітету, що дозволяє досягти мінімальних змін інформації у процесі спілкування. Когнітивна обробка інформації, що надходить до людини при дискурсі, читанні, знайомстві з мовними текстами, відбувається як під час розуміння, так і в процесі породження мовлення.

Процес мовленнєвого утворення нерозривно пов'язаний із процесами, що відбуваються в нашій пам'яті, проте необхідно враховувати «фонові знання», які представляють собою обопільне знання реалій мовцем і слухачем, що є основою мовного спілкування. Як було зазначено вище, за мовним знаком ховається розумовий концепт. Мовний знак лише співвідносить розум людини з концептом. Людина живе у світі своєї концептуальної свідомості, понятійного мислення. Внутрішня картина світу накладається на зовнішню картину світу, завдяки чому стає можливим розуміння. Таке розуміння обмежене можливостями самої свідомості, тобто внутрішньою картиною світу.

Концептуалізація — це когнітивний процес, який відбувається в той час, коли слухач або читач, виходячи за рамки експліцитно вираженої текстової інформації та враховуючи відповідний контекст, конструює нову ментальну семантичну і трансформовану граматичну репрезентацію інформації, тобто нові поняття концептуалізуються на основі подібних концептів, вже існуючих у мозку людини. Студент як мовна особистість долучається до певної національної культури через засвоєння основних національно-детермінованих культурних концептів і символів іншої культури.

До сучасних програм іноземних мов органічно вводиться компонент, спрямований на формування у студентів умінь не тільки текстосприйняття, а й текстотворення. Оскільки основною одиницею спілкування є текст, то саме текст виступає як вища одиниця навчання. Текстотвірний підхід нерозривно пов'язаний із комунікативно-діяльнісним підходом у навчанні мови.

Сучасні лінгвісти зосереджують увагу на концептуальному аналізі, що має на меті виявлення глибинних культурних конотацій. Вивчення асоціативно-вербальних мереж передбачає звернення до матеріалу живих мов. А що робити з латиною? Відповіддю буде звернення до внутрішньої форми слова як до продукту розумової діяльності людини, що зберігає форми переходу дійсності в мислення.

Від істориків культури завжди надходить заклик деконструювати, тобто заново обмірковувати словесний склад нашого знання. Вивчення внутрішньої форми слова звертає нас до самого процесу номінації, оскільки актуалізація тієї чи іншої ознаки у слові — це не просто акт словотворчості, але частина загального цілеспрямованого мовного процесу творення, обумовленого внутрішніми потребами як самої людини, так і мови. Тому слово постає перед слухачем у своїй формі як частина нескінченного цілого мови. Співвідношення похідної та непохідної лексики у словниковому складі будь-якої мови дозволяє зрозуміти, які смисли були предметом особливої уваги людини.

Оскільки в будь-якій мові через словотворення маркується те, що є біологічно, соціально чи культурно значущим у свідомості народу, то можна припустити, що словотвірний акт певним чином організовує смисловий простір мови, зумовлюючи відбір значущих чинників і фактів і встановлюючи наявність між ними зв'язку. Словотворчо маркована лексика дозволяє виявити культурно-історичну специфіку мови з урахуванням системних зв'язків між одиницями мови і культурно значущими концептами. За словами М. Бахтіна, приналежність до єдиного смислового простору об'єднує повсякденне життя окремої людини та історичну практику, інтелектуальну рефлексію та несвідому пам'ять соціального колективу на суцільний континуум культури.

Для студентів-юристів, які вивчають римське право та англійську мову, важливо зрозуміти, що між латинським і англійським вокабуляром, який має відношення до юриспруденції, є багато спільного.

У II ст. до н. е. римляни вважали право гармонізуючим елементом світового та громадського порядку, причому його регулююча сила забезпечується не моральними, а примусовими способами впливу. За часів імператорів грецька мова остаточно утвердилася як мова науки,

а латинська мова, крім звичайних функцій, мала *адміністративно-правову функцію* і використовувалася як *мова міжнародного спілкування*. Відповідно до суспільних змін модифікувалося і *римське право*. Його найстаріший пам'ятник — «Законои 12 таблиць» — зафіксував суттєву перемогу римського плебсу в боротьбі з римськими патриціями у V ст. до н. е., змусивши їх прийняти загальні для всіх закони. Проте з кризою Республіки право втратило демократичність і виявилось нездатним захистити інтереси нижчих шарів суспільства. Пішла в минуле традиція — обирати за жеребом 12 громадян, які, вислухавши на судовому засіданні обидві сторони, виносили вердикт, після чого з винним розбиралися юристи-професіонали. З появою закритих судів із постійним складом суддів право стало корумпованим і підсилює каральні функції. Судді з позиції загальних принципів права тлумачили кожен окремий випадок. Право і суд жорстко підпорядковувалися державі, нерівність благородних і простого народу була узаконена, звичайною справою став продаж вільних римлян у рабство.

З розвитком товарно-грошових відносин право ще більше ускладнилося, особливо скрупульозно розроблялися питання власності, причому основними замовниками виступали найбагатші представники родової аристократії. *Вивчення великої кількості казусів, їх відкрито тенденційний розгляд на користь верхівки забезпечили римському праву ту гнучкість, завдяки якій воно і сьогодні залишається класичним*. Цьому сприяє і його впорядкованість, досягнута поділом на право *державне, приватне, громадське, кримінальне*. Значну роботу з класифікації цих галузей здійснили талановиті римські юристи Гай, Ульпіан, Флорентин.

На всій території Римської імперії мовою міжнародного спілкування була латинська мова. Це сталося не тому, що римляни були більш численними, ніж народи, які опинилися під їхнім гнітом, а тому, що вони виявилися сильнішими у військовому й економічному відношенні. Після того як Римська імперія занепадала, латинська мова впродовж майже тисячоліття залишалася міжнародною мовою в системі освіти та культури, але завдяки іншій силі — духовній владі римсько-католицької церкви.

Латина лежить в основі романської гілки іноземних мов, але вона справила значний вплив і на германську гілку мов, особливо на англійську мову, у зв'язку із завоюванням Англії як у I ст. н. е. римлянами, так і в середні віки норманами. Нормани внесли масу французьких і латинських запозичень, обсяг яких навіть у сучасній англійській мові досягає, виходячи з різних джерел, від 40 до 60 % основного словникового фонду англійської мови.

Мовна спільність лексики і граматики латинської та англійської мов є взаємопроникною і має сприяти засвоєнню лексики цієї пари мов. Про ідентичність лексики свідчить вельми велика кількість слів, зокрема, такі слова, як: *vitality, via, renovate, facilitate, tacit, taciturnity, liberate, defend, insomnia, amity, memory, incendiary, belligerent, subterranean, fidelity, serfdom, flourish, multitude, pedestrian, evident, celerity, irrevocable, erratum, benevolent, clairvoyant, sang-froid, illegibility, subcutaneous, incessant* та інші.

Концепти Римського права перейшли з латини до англійської мови в епоху запозичення системи права, причому концепти зберегли як внутрішнє ядро, так і зовнішню форму. Наприклад:

- *corpus delicti* — склад злочину;
- *modus operandi* — почерк злочинця;
- лат. *accūso* — звинувачувати — англ. to accuse — звинувачувати;
- лат. *ad-voko* — закликати — англ. to advocate — захищати;
- лат. *argumentum* — доказ — англ. argument — аргумент, доказ;
- лат. *condemno* — засуджувати, звинувачувати — англ. to condemn — засуджувати;
- лат. *defendo* — захищати, охороняти — англ. to defend — захищати обвинуваченого.

Таким чином, ми не можемо сказати, що латинська мова є «мертвою» мовою, це — «спляча» мова, бо під час навчального процесу концепт, проходячи вхідний фільтр, стає ментальною репрезентацією і потрапляє до сховища інформації реципієнта, а саме повідомлення є інформативним, тобто контрастує на тлі альтернативного вибору знаків та укладається у створений задалегідь код. У якості детермінанти акту комунікації виступає потрібно-інформаційний підхід. При формуванні мовної особистості студента засобами іноземної мови і культури сфери мовного та когнітивного видів його свідомості збагачуються за рахунок залучення до іншомовних лінгвістичної та концептуальної картин світу.

Л і т е р а т у р а

1. *Жинкин Н. И.* О кодовых переходах во внутренней речи / Н. И. Жинкин // Язык — речь — творчество. — М. : Лабиринт, 1998. — С. 146—162.
2. *Выготский Л. С.* Мышление и речь / Л. С. Выготский // Собр. соч. : в 6 т. Т. 2. — М. : Педагогика, 1982. — С. 5—361.
3. *Кубрякова Е. С.* Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. — М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. — 245 с.
4. *Ощепкова В. В.* Язык и культура / В. В. Ощепкова. — СПб. : Каро, 2006. — 336 с.
5. *Ярхо В. Н.* Латинский язык / В. Н. Ярхо, В. И. Лобода. — М. : Высш. шк., 2000. — 385 с.

References

1. Zhinkin N. I. O kodovyh perehodah vo vnutrennej rechi / N. I. Zhinkin // Jazyk — rech' — tvorchestvo. — M. : Labirint, 1998. — S. 146—162.
2. Vygotskij L. S. Myshlenie i rech' / L. S. Vygotskij // Sobr. soch. V 6 t. T. 2. — M. : Pedagogika, 1982. — S. 5—361.
3. Kubriakova E. S. Kratkij slovar' kognitivnyh terminov / E. S. Kubriakova, V. Z. Dem'jankov, Ju. G. Pankrac, L. G. Luzina. — M. : Filol. f-t MGU im. M. V. Lomonosova, 1997. — 245 s.
4. Oshhepkova V. V. Jazyk i kul'tura / V. V. Oshhepkova. — SPb. : Karo, 2006. — 336 s.
5. Jarho V. N. Latinskij jazyk / V. N. Jarho, V. I. Loboda. — M. : Vyssh. shk., 2000. — 385 s.

ПЛОТНИЦКАЯ Светлана Валерьевна,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Одесса, Украина;
e-mail: s-plotnitskaya@mail.ru; тел.: +38(048)7613957

ВИТ Надежда Петровна,

кандидат филологических наук, доцент, зав. кафедрой иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Одесса, Украина;
e-mail: rgf@onu.edu.ua; тел.: +38(0482)630703

ЕРЕМЕНОК Оксана Игоревна,

кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Одесса, Украина;
e-mail: s-plotnitskaya@mail.ru; тел.: +38(048)7613957

АНУФРИЕВА Наталья Михайловна,

кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Одесса, Украина;
e-mail: rgf@onu.edu.ua; тел.: +38(0482)630703

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ВЗАИМОПРОНИКНОВЕНИЕ ЯЗЫКОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация. Концепты идеальны и кодируются в сознании единицами универсального предметного кода. Особую трудность и интерес представляет сопоставление вербальных концептов родного и иностранного языков. Студент как языковая личность приобретает к определённой национальной культуре через усвоение основных национально-детерминированных культурных концептов и символов иной культуры. Для студентов-юристов, изучающих римское право и английский язык, важно понять, что между латинским и английским вокабуляром, относящимся к юриспруденции, много общего. Языковая общность лексики и грамматики латинского и английского языков является взаимопроникающей и должна способствовать усвоению лексики этой пары языков.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, языковая личность, концепт, взаимопроникновение языков, латинский язык, картина мира.

Svitlana V. PLOTNITSKAYA,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Foreign Languages of the Faculties of Arts Department of Odessa I. I. Mechnikov National University; Odessa, Ukraine;
e-mail: s-plotnitskaya@mail.ru; tel.: +38(048)7613957

Nadiya P. VIT,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, the Head of the Foreign Languages of the Faculties of Arts Department of Odessa I. I. Mechnikov National University; Odessa, Ukraine;
e-mail: rgf@onu.edu.ua; tel.: +38(0482)630703

Oksana I. YEREMENOK,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Foreign Languages of the Faculties of Arts Department of Odessa I. I. Mechnikov National University; Odessa, Ukraine;
e-mail: s-plotnitskaya@mail.ru; tel.: +38(048)7613957

Nataliya M. ANUFRIEVA,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Foreign Languages of the Faculties of Arts Department of Odessa I. I. Mechnikov National University; Odessa, Ukraine;
e-mail: rgf@onu.edu.ua; tel.: +38(0482)630703

INTERCULTURAL COMMUNICATION AND INTERPENETRATION OF LANGUAGES DURING THE TRAINING

Summary. Concepts are ideal and are coded in the mind by the units of universal object code. Comparison of verbal concepts of native and foreign language is of a special interest and difficulty. A student,

as a linguistic identity, becomes familiar with a certain national culture through the acquisition of basic nation-determined cultural concepts and symbols of another culture. For students studying Roman law and the English language it is important to understand that Latin and English vocabularies connected with law have a lot in common. Language similarity of lexics and grammar of Latin and English is interpenetrative and must help studying the lexics of this pair of languages.

Key words: intercultural communication, linguistic identity, concept, languages interpenetrating, Latin, English, world view.

Статью отримано 29.10.2014 р.

УДК 811.161.1'243'367.625'37'342.2-054.6

ВАСИЛЬЕВА Галина Михайловна,

доктор филологических наук, профессор кафедры межкультурных коммуникаций Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена; Санкт-Петербург, Россия;
e-mail: galinav44@mail.ru; тел.: +7 (812) 6862112; моб.: +7 921 6580090

ВИНОГРАДОВА Марина Владимировна,

заместитель заведующего кафедрой русского языка Санкт-Петербургского университета МВД России; Санкт-Петербург, Россия;
e-mail: marinavla2008@rambler.ru; тел.: +7 (812) 7303239; моб.: +7 8 921 3405621

ГЛАГОЛЫ, ПЕРЕДАЮЩИЕ ЗВУКОВУЮ СТОРОНУ РЕЧИ, В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ

Аннотация. В статье предлагается принцип полноты семантического описания культуроинформативной лексики, который реализуется с привлечением лексикографических источников и текстовых реализаций (на примере лексико-семантической группы глаголов, передающих звуковую сторону речи). Данный принцип актуален для описания предмета обучения иностранных студентов-филологов в рамках лингвокультурологического подхода.

Основной источник исследованных контекстов — роман М. Булгакова «Мастер и Маргарита». Наиболее часто употребляются глаголы и отглагольные существительные словообразовательных гнезд: «кричать» — 221; «шептать» — 97; «бормотать» — 38 (слова, указывающие на степень громкости речи); реже: «воскликнуть» — 56; «орать» — 15; «хрипеть» — 15; «шипеть» — 3.

В преподавании необходимо использовать особые приёмы, которые позволяют эксплицировать лингвокультурный потенциал глаголов: приём установления степени проявления основного семантического компонента тематической группы (громкости, темпа и др.); приём наложения семантических и текстовых конкретизаторов на типовую семантику глаголов тематической группы; приём опоры на экстралингвистическую ситуацию речевой деятельности; приём соотнесения различных средств номинации звуковой стороны речи и другие.

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, принцип полноты семантического описания лексики, лингвокультурологический подход, иностранные студенты-филологи, русский язык как иностранный.

Звуковая сторона речи, которая проявляется в особенностях голоса, тона, манеры артикуляции и др., является одним из важнейших аспектов коммуникации. Традиционно основным критерием оценки звучащей речи считалась её ясность и чёткость. М. В. Ломоносов в «Кратком руководстве к риторике на пользу любителей сладкоречия» подчёркивает необходимость чёткого произнесения как самого текста, так и отдельных звуков: «Каждое речение, склад и литеру выговаривать чисто и ясно» [5, § 137].

Показательно, что не все критерии оценки звучащей речи являются культурно универсальными и потому создают определённые помехи в межкультурном взаимодействии, о чём свидетельствуют многочисленные факты, приводимые лингвистами, работающими в области межкультурной коммуникации. Так, С. Г. Тер-Минасова отмечает, что громкий голос русского преподавателя воспринимается некоторыми иностранными студентами как грубость, оскорбление [6, с. 128]. По свидетельству С. С. Хромова, в Англии американцев считают говорящими несносно громко, отмечая их интонационную агрессию. Это объясняется тем, что англичане регулируют звук своего голоса ровно настолько, чтобы его слышал в помещении только один собеседник, а в Америке подобная манера ведения делового разговора считается «шептанием» и вызывает чувство подозрения, поскольку американцев «заставляет высказываться во всеулышание полное расположение к собеседнику, а также тот факт, что им нечего скрывать» [7, с. 29].